

Cunqueiro na literatura galega *Cunqueiro in Galician Literature*

Xosé Luís Méndez Ferrín
(Real Academia Galega / orianamf@hotmail.com)

Data de recepción: 02/03/2021 – Data de aceptación: 29/09/2021

Resumo: Nesta colaboración ofrécese unha visión xeral da percepción da obra de Cunqueiro, con algunhas interpretacións moi persoais da obra e personalidade poliédrica do mindoniense. Respóndense preguntas sobre o recoñecemento da obra de Cunqueiro, a súa relación co existencialismo, as autotraducións, Lugrís, Seoane, Manuel Antonio ou mesmo o viño albariño.

Palabras chave: Xosé Luís Méndez Ferrín, Álvaro Cunqueiro, literatura galega.

Sumario: 1. Cunqueiro na literatura galega. 2. Quenda de preguntas. 2.1. Recoñecemento de Cunqueiro á escrita de Ferrín. 2.2. Cunqueiro e o existencialismo. 2.3. A configuración da realidade en Cunqueiro. 2.4. Manuel Antonio e Cunqueiro. 2.5. Cunqueiro autotradutor. 2.6. Cunqueiro e o viño albariño. 2.7. Recepción crítica de Cunqueiro na literatura galega. 2.8. A figura do servente en Cunqueiro e Ferrín. 2.9. Cunqueiro e Lugrís. 2.10. Cunqueiro e Luís Seoane.

Abstract: This contribution offers a general overview of the reception of Cunqueiro's work, with some personal interpretations of his work and of the multifaceted personality of the author from Mondoñedo. Some questions about the recognition of Cunqueiro's work, his relationship with existentialism, auto-translations, Lugrís, Seoane, Manuel Antonio and even Albariño wine are addressed and answered.

Keywords: Xosé Luís Méndez Ferrín, Álvaro Cunqueiro, Galician literature.

Contents: 1. Cunqueiro in Galician literature. 2. Round of questions. 2.1. Cunqueiro's recognition of Ferrín's writing. 2.2. Cunqueiro and existentialism. 2.3. The configuration of reality in Cunqueiro. 2.4. Manuel Antonio and Cunqueiro. 2.5. Self-translating Cunqueiro. 2.6. Cunqueiro and Albariño wine. 2.7. Cunqueiro's critical reception in Galician literature. 2.8. The figure of the servant in Cunqueiro and Ferrín. 2.9. Cunqueiro and Lugrís. 2.10. Cunqueiro and Luis Seoane.

1. Cunqueiro na literatura galega¹

Moitas grazas a Rexina Vega, moitas grazas ao señor reitor da Universidade de Marcosende desde onde se vivía todo o val do Fragoso por unha banda e por outra se inicia, é o nacemento, esoutro val que nos conduce ao río Zamáns, que nos conduce ao mar.

Falar de Álvaro Cunqueiro é falar da literatura galega, do caudal principal da literatura galega, central polo tanto, no século XX.

Eu que acredito, como persoa vella, no método xeracional para a análise da literatura e que acredito, tamén, na permanencia dos xéneros literarios –polo tanto teño unha faceta reaccionaria desde algúns puntos de vista da crítica vixente–, compráceme falar de Cunqueiro como un membro típico da Xeración de 1936. O grande acontecemento histórico vivido pola persoa Álvaro Cunqueiro foi o de todos os homes e mulleres nados entre 1910 e 1920, aproximadamente. E tamén, Álvaro Cunqueiro reflicte a guerra, a posguerra... a contradición histórica que ela supuxo. E faino dunha maneira, como fixo todo en literatura, orixinal e diferente á xeneralidade dos autores do seu tempo.

Como é sabido de todos os seus biógrafos, en Cunqueiro está a contradición política realmente incrustada no seu corazón literario. De forma diferente a como está no de Celso Emilio Ferreiro ou de Francisco Fernández del Riego, por falar de nomes que todos coñecemos.

Álvaro Cunqueiro é moitas cousas. «Yo que tantos hombres he sido» escribiu unha vez Borges. Cunqueiro foi un dos introdutores ao coñecemento de Borges non só en Galicia senón en todo o territorio do estado español, incluída Catalunya.

Cunqueiro é moitos Cunqueiros, certamente. Cunqueiro é un poeta. Fundamentalmente é un poeta diría eu, posto que esa súa faceta de poeta é a que está nas orixes da súa aparición, do paso que dá á fronte de cara ao público e crea un público nos anos 30 (e polo tanto nos anos da República) e permanece toda a súa vida até o intre en que esta se termina en Vigo, a cidade que el escolleu para vivir e probablemente para morrer.

El foi poeta. El foi autor teatral. Non por ser demasiado parco nas súas producións teatrais, porque non son estas moitas, senón porque realmente apareceu coma unha bomba que estoupase no medio dun páramo. Apareceu a súa obra *Merlín e familia* no momento en que a cultura galega necesitaba unha grande obra literaria. Esa irmandade, esa fraternidade profunda entre Álvaro Cunqueiro e William Shakespeare, tanto nos poemas líricos do de Stratford como na súa

¹ Conferencia inaugural do ciclo de charlas CUNQUEIRO XL presentada pola profesora Rexina Vega, quen tamén moderou o debate posterior. A transcripción da intervención de Méndez Ferrín e do debate é de María Bará Louro, bolseira-colaboradora do Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo.

obra dramática e incluso cómica e esta é unha realidade que todos os cunqueirianos e non cunqueirianos coñecen.

O xornalismo é tamén unha dedicación, eu penso que fundamental, de Álvaro Cunqueiro, posto que el viviu e comeu e desfrutou do que puido da vida pola súa profesión xornalista. Téndese a considerar a Cunqueiro como un espírito inocente que trataba de cousas intemporais nas súas columnas de prensa. Non o pensen de forma absoluta, por favor. Álvaro Cunqueiro tiña unha capacidade de situar a necesidade colectiva e a necesidade histórica nos puntos da súa pluma e de falar de actualidade e de carencias e de necesidades. Ou quen pensan vostedes que inventou o viño albariño? O viño albariño que é hoxe unha bandeira, como o resto de viños de castes autóctonas, foi inventado no *Faro de Vigo* polos artigos de Cunqueiro. Antes o albariño e as outras castes autóctonas de uva estaban na máis absoluta das decadencias e os viños eran impresentables. El deulle toda esta sona.

Os máis novos pensarán que o albariño, a Festa do Albariño de Cambados, é a festa do PP que foi impulsada por Fraga Iribarne. Non, é a festa de Álvaro Cunqueiro, impulsada polo director do *Faro de Vigo* Leal Insua. Esa é a realidade. Certamente era un conservador e era un reaccionario, e iso explica algúns feitos (e non vou falar de política) como, por exemplo, o feito de que el agredira no xornalismo de forma moi incisiva a pintura non figurativa de Tàpies, de forma concreta, o que lle valeu unha estrepitosa polémica con Reimundo Patiño, co grupo *A Gadaña* e con todo Brais Pinto.

Parece mentira que o autor de *Mar ao norte* e o autor de *Poemas do si e non* fose capaz de non comprender a importancia que o informalismo incipiente estaba tendo na cultura galega. Pero era así de contraditorio como de coherente. Porque el é profundamente coherente ao longo de toda a súa vida, de case toda a súa vida, cos principios nacionais galegos. Ás veces de forma explícita. Eu non coñezo ningún outro escritor galego capaz de poñer a palabra «nación» unida a Galicia como facía Álvaro Cunqueiro, por exemplo, nos seus artigos de *Vida Gallega*.

El foi tamén un narrador. E como narrador temos que pensalo historicamente. É un narrador que nace nos anos 1950, é dicir, é un narrador tardío. Nace nos anos 1950 cando se publica *Merlín e familia*. Pero o curioso é que a ditadura de Franco, o fascismo en forma de represión literaria, en forma de censura, orixinou que en galego aparecesen varias propostas narrativas protagonizadas por escritores de distintas idades, de distintas xeracións que aparecen ao mesmo tempo. De maneira que este que lles dirixe a palabra, hoxe ancián, cando era un rapaz apareceu na literatura galega como narrador –humilde narrador no meu caso– incipiente, ao mesmo tempo que persoas que podían ser meu pai como Ánxel Fole, como Eduardo Blanco Amor (que tiña a mesma idade que meu pai), e que Álvaro Cunqueiro, que case podería ser tamén meu pai. Aparece Mourullo, que era do meu tempo, aparece simultaneamente, cando sae Álvaro Cunqueiro. O cal ocasiona que nos relacionásemos os uns cos outros, incluso polemizásemos, como se fôsemos todos da mesma quinta. Iso é unha

sensación que tiñamos e, como eramos todos da miña quinta, ás veces eramos moi agres nas nosas propostas e moi discutidores.

Cunqueiro escribe en castelán a súa obra narrativa e en galego, e, ás veces, autotradúcese ao castelán. E outras veces propicia que os seus máis íntimos amigos, como pode ser Fernández del Riego, lle fagan unha tradución do galego ao castelán que nunca aparece como tradución do galego. Iso tamén ocasiona que as edicións en inglés e italiano que eu coñezo da narrativa orixinalmente galega de Álvaro Cunqueiro din '*from Spanish*', a de Colin Smith *Merlin and company* (bonito título) ou as *Cronache di un maestro di coro* (*As crónicas do Sochantre*) de Giovanni Allegra. E tamén do español *Las crónicas del Sochantre*.

É unha especie de manto que cobre a difusión internacional de Álvaro Cunqueiro, que cobre a súa produción en galego, que a oculta. E hai que ilo erguendo, levantando dalgún xeito ese farrapo. A obra está pensada en galego, escrita orixinalmente en galego. Outras cousas son as súas obras escritas directamente en castelán, que ninguén discute que pertencen de pleno dereito á literatura española, que, por certo, non lle prestou toda a atención que debera, nalgúns casos.

A polémica entre socialrealismo contra a literatura fantástica, a polémica que Cunqueiro activou entre literatura leda e gozadora fronte a pesimismo existencialista, pois eran signos da nosa xuventude, da nosa época, que afectaron a Cunqueiro. Os historiadores son os que están chamados a dilucidar e a contar a historia das polémicas. Este non é o momento.

En canto á poesía de Álvaro Cunqueiro, dura durante toda a súa vida. Permanece até o momento dos seus derradeiros días e evolúe de forma espectacularmente diversa. Comeza, como todo o mundo sabe, cun vangardismo *enragé*, que reconece como mestre explicitamente a Manuel Antonio, a quen Cunqueiro adoraba, simplemente adoraba, e que vai transformándose até converterse nunha poesía que está moi próxima dese existencialismo de que falamos antes, que é gravemente saudosa, melancólica, presentidora da morte... e está nos lugares de preferencia do meu corazón. E perdoen que fale de min, porque son como dicía Unamuno: «o home que teño máis á man».

Álvaro Cunqueiro como poeta deixounos unha carga, unha bomba-trampa á posteridade, de cuxo mecanismo é máximo experto o profesor Xosé Henrique Costas. É dicir, deixounos a carón de infinidade de traducións de poetas contemporáneos –fundamentalmente de poetas italianos, ingleses, franceses–, deixounos traducións de poetas que posiblemente son heterónimos seus, que posiblemente nunca existiron e a través dos cales, como a través de bonecos de guiñol feitos *ad hoc*, fala Álvaro Cunqueiro. E fala con voces diferentes, pero sempre está ao cabo da súa vida esa voz reflexiva, esa voz melancólica, esa voz un pouco triste do derradeiro Cunqueiro, que tamén é o máis grande poeta dos chamados ou non chamados Álvaro Cunqueiro.

Pero hai máis Cunqueiros. Hai o Cunqueiro ensaísta, e ensaísta de categoría, un Cunqueiro que manexa en antropoloxía cultural os textos desde Frobenius até

os máis contemporáneos dos anos 1950 e 1960. E sobre este Cunqueiro ensaísta non prodigado, sobre este Cunqueiro hai que insistir unha e outra vez. E tamén hai que insistir nesta condición de Cunqueiro porque nos leva ao Cunqueiro orador, á oratoria de Álvaro Cunqueiro que en boa medida foi levada polo vento. Eu non sei cantas conferencias deu Cunqueiro ou cantos discursos están recolleitos. A verdade é que eu non son cunqueirista, nada máis que amante de Cunqueiro, pero non son erudito cunqueiriano ou cunqueirista, mais penso que hai pouco recollido da oratoria de Cunqueiro. Houbo unha tempada en que el, xunto con José María Castroviejo, sempre nos anos 1950, os anos dourados da nosa literatura, estivo facendo coloquios e charlas por todo o país. E o derradeiro que Cunqueiro, pouco antes de morrer, nun extraordinario discurso de grazas, dixo en Samil: *mil primaveras máis para Galicia*. Ese é o noso Álvaro Cunqueiro, o máis querido de todos e o que nos obriga a repetir as súas palabras como un clásico que é e que se configurará como tal no futuro e no centro da historia literaria de Galicia.

2. Quenda de preguntas

2.1. *Recoñecemento de Cunqueiro á escrita de Ferrín*

Pregunta de Miguel Somovilla: Que significou para vostede o recoñecemento público de Cunqueiro cando publicou *Voce na neboa* e o *Percival*? Como o viviu?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Pois... naquel momento Álvaro Cunqueiro tiña un artigo dos que se chamaban de fondo, un artigo na primeira plana do *Faro de Vigo*. Era o lugar de honra. Naquel momento o *Faro de Vigo* dirixido por Leal Insua era, xunto con *La Noche* de Santiago, o órgano da cultura galega indiscutible. E recibir o saúdo de Álvaro Cunqueiro e o que dixerá, que puxese en contacto o meu humilde *Percival* e outras historias nada menos que coa *Antología de la literatura fantástica* de Jorge Luis Borges, que non coñecía en España ninguén, aínda que estivese editado en Madrid, pois naturalmente encheume de alegría e de agradecemento, agradecemento que perdura durante toda a miña vida, até hoxe.

2.2. *Cunqueiro e o existencialismo*

Pregunta de Claudina do Xardín: Cunqueiro sempre rexeitou o existencialismo, dicía que era cousa dos tristes, porén el fixo poesía existencialista. Non é contradictorio?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: É que o corazón do poeta ou é contraditorio ou non é poeta. Non hai máis resposta. El mira a tradición e está nela, estaba no mundo. El é tradutor de Paul Éluard, privilexiado ademais. El é tradutor de moitos dos que foron da xeración de Paul Éluard... coido que incluso de Louis Aragón, que era comunista (Paul Éluard tamén o era). Álvaro Cunqueiro é moitos Álváros Cunqueiros e, se renunciase a algún, pois non sería Álvaro Cunqueiro. Sería un autor de catecismos dogmáticos, ou algo así.

2.3. A configuración da realidade en Cunqueiro

Pregunta de Rodrigo Osorio. Como valora a importancia da imaxinación, do soño, da ilusión... na configuración da realidade en Cunqueiro? Mormente en *El año del cometa*.

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Ben, en *El año del cometa* aí demostra Cunqueiro, curiosamente, algo que é unha boa ocasión de dicir agora. E é que el era un escritor do xénero culto. El tiña unha gran cultura. Antes dixeran que coñecía o estruturalismo antropolóxico, era un gran coñecedor dese ramo do saber, senón non se explicarían os personaxes populares que el describe. El está inventando, pero está inventando desde as regras da antropoloxía cultural, polo tanto está inventando costumes, tipos, mitos... está inventándoos. Como *Outros feirantes, Tesouros novos e vellos...* en fin, está inventando historias de tesouros, pero esas historias de tesouros están intimamente ligadas coas verdadeiras e fálanse das historias de tesouros. El tiña un gran coñecemento de historia, xa o retrata moi ben nun libro que non existiu nunca, porque el inventaba libros que nunca se publicaban: un chamábase *Cantos de Hastings*, nunca se publicou; outro chamábase *Os carabaneiros da alba*, tampouco se chegou a publicar; outro que se titulaba *Segundas sombras e novos cantos*, que marabilla! Pois non hai tal libro. É un libro fantástico de Álvaro Cunqueiro, tan fantástico que non existiu. Como tamén existen poetas publicados, traducidos por el, que tampouco tiveron existencia corpórea, estaban na súa imaxinación. A imaxinación de Cunqueiro é a imaxinación exercida por un grande lector, por unha persoa cultísima que lía en varios idiomas. É un gran lector de poesía, pero tamén é un gran lector de teatro e é un gran lector de historia.

Entón, daquela, con aquel *Año del cometa*, pois é unha mostra do que acabo de dicir: cultura. Polo tanto, a dificultade de Cunqueiro non radica na prosa nin na linguaxe, que é transparente, senón nas súas referencias culturais, que ás veces non son compartidas por todos os lectores e producen interferencias.

2.4. Manuel Antonio e Cunqueiro

Pregunta de Claudio Noroña: Falabas da admiración de Cunqueiro a Manuel Antonio? Como de descendente literario é o autor mindoniense do de Rianxo?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Pois non temos nada máis que ler os críticos. Ler como Couceiro Freixomil en *El Idioma gallego* se sorprende inxenuamente da existencia de Manuel Antonio e lle parece que o que el escribe é unha barbaridade. Non o di, porque tiña bastante contención, pero nótase que é o que pensa; pero iso tamén o pensaba moita outra xente. E non é ningunha vergoña dicir que Castelao criticaba a arte cubista. E iso que non coñeceu o suprematismo soviético de Malévich, andou cerca pero non o coñeceu. E iso depende do individuo, da persoa, como estea vivindo a cultura do seu tempo. No caso de Couceiro Freixomil, non lle entraba na cabeza que houbese outra poesía en galego que non fose, como moito, a de Amado Carballo. Non podía ser. E así é.

Máis grave é que outros moito máis contemporáneos, moito máis próximos a nós, sigan con esa teima de que só pode haber costumismo e contos de fidalgos e pazos en galego. Por certo, non estou falando de Otero Pedrayo, que era un coloso tamén do noso tempo e que seguía publicando na década marabillosa de 1950 contos á altura do noso tempo. E novelas.

2.5. Cunqueiro autotradutor

Pregunta de Rexina Vega: Antes referíaste ao Cunqueiro en castelán, ao Cunqueiro autotraducido, e quería preguntarche se ti percibes unha diferenza de identidade literaria no Cunqueiro castelán e no Cunqueiro galego. E ao tempo se esa autotradución funciona realmente dun xeito absolutamente fagotizador, como ti indicabas, no sentido de que desaparece a referencia ao orixinal galego. Se recolles un pouco a recepción de Cunqueiro durante estes anos ves tamén que hai un tópico que o sitúa nas arcaicas brumas célticas, non? De feito dende o centro, dende a literatura española, foi sempre recibido como un escritor galego, por máis que se presentasen as súas obras en castelán. Non sei se percibes varias identidades no escritor, o mesmo impulso... é dicir, que perspectiva tes sobre esa dobre faceta, ese carácter bilingüe, bicultural de Cunqueiro?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Pois eu noto que hai un Cunqueiro que se expresa en castelán e outro que se expresa en galego e que son o mesmo e tan diverso como diverso é o que se expresa en galego.

Sobre Cunqueiro pesan tópicos, pero é inevitable. Pesa o tópico da literatura céltica, da literatura artúrica incluso. Cunqueiro non foi un escritor artúrico, de Merlín non tiña máis que o nome, con el fixo o que lle deu a gana e colocouno a vivir alí onda Mondoñedo. Todo o libro de *Merlín e familia* é un libro de contos no que está a tradición dos contos árabes ou dos contos do *Panchatantra*, que non é árabe pero que foi divulgado polos árabes. Cunqueiro era un gran arabista

cultural, aínda que non soubese árabe, era bastante máis arabista do que celtista, desde o meu punto de vista. Cunqueiro é moito, é moi grande.

2.6. Cunqueiro e o viño albariño

Pregunta de Miguel Somovilla: Xa que non podemos brindar con Albariño, gustárame que lembrase vostede unha anécdota, unha *boutade* desas.

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Voulle contestar primeiro ao amigo da *boutade*. Por exemplo Álvaro Cunqueiro, non estou certo, pero creo que foi el o que inventou a trola de que o viño albariño o trouxeran os beneditinos do Rhin. Se non foi el algún día o dixo e tivo bastante eco. Hai que ir nada máis que a Tréveris e pedirlle un vaso de viño, de calquera viño que é moi bo, e mirar os acios das uvas do Mosela para darse conta de que alí non hai albariño. Alí hai unha caste que se chama *riesling* de toda a vida e iso da orixe moselana do albariño inventouno Cunqueiro. E fixo ben en inventalo porque había que privilexiar o viño albariño e a propaganda pois tamén ten que contar con estas fantasías. Neste plan é como hai que tratar con Álvaro Cunqueiro.

2.7. Recepción crítica de Cunqueiro na literatura galega

Pregunta de Rexina Vega: Hai unha cousa que me fascina da calidade da túa lectura na contemporaneidade. Eu creo que no seu momento Cunqueiro foi moi maltratado pola recepción crítica. Hai poucas voces, e a túa é unha delas, que lle fai xustiza no seu momento, sendo capaz de deslindar claramente obra e ideoloxía. Como viviches ti iso? E, sobre todo, que sensación tiñas dun ambiente intelectual profundamente ideoloxizado que dalgunha maneira deformaba os valores estritamente literarios?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Con respecto a que foi maltratado... el maltratou tamén os demais! Que aquí levaron todos! Xa dixen antes o exemplo do seu ataque furioso nada menos que contra Tàpies e a polémica con Raimundo Patiño. Non era o postsocialrealismo, era pola pintura abstracta, non era o postsocialrealismo.

Cunqueiro era unha persoa conservadora, era unha persoa de dereitas que, independentemente da súa fugaz presenza na oficialidade falanxista (que existiu pero eu preferín non falar dela), ninguén acusa de nada diso a Cunqueiro. É máis, o que escribiu nesa época levouno o vento tamén. Se hai algo na literatura de Cunqueiro de follato inservible é o que escribiu en *Azul*, o periódico falanxista do norte da Coruña, ou que escribiu na súa etapa madrileña, que non durou nada. Non debía estar moi a gusto, moi cómodo, cando enseguida se reprega.

En 1950 está en Mondoñedo e Leal Insua, nomeado neste coloquio por min, estalle ofrecendo as páxinas de *Faro de Vigo*. E alí entran con el del Riego, Otero

Pedrayo, Ánxel Fole... Todo o que estaba funcionando ben na literatura galega entra no *Faro de Vigo*.

E aí entra Cunqueiro, que lle vai entregando fascículo a fascículo, capítulo a capítulo do *Merlín* a del Riego, que despois o publicará Galaxia. É dicir, eu non vin nada máis que aplausos a Cunqueiro e esa fantasía negativista de que «los comunistas eran muy malos porque atacaban a Álvaro Cunqueiro», pois el era tamén bastante malo cos socialistas. Cando, por exemplo, gañaron as eleccións en Malta (Dom Mintoff), terminou o seu artigo Álvaro Cunqueiro dicindo (só se podían escribir en castelán os artigos): «los socialistas en La Valeta, ¡Qué escándalo!». Escandalizándose! Ese era o Cunqueiro que existía, co cal se convivía perfectamente e se mantiñan boas relacións.

E non fun eu o único marxista que gozaba de Cunqueiro. Todos os de Brais Pinto, a pesar das polémicas, tiñámolo moi presente. O que pasa é que había outros que lles gustaba máis (a Brais) o tema rural, o tema *Luz do candil*, o tema do pazo, o tema do lobo... non do lobo como agora senón como conto. E eses eran reaccionarios, moitísimo máis reaccionarios que Álvaro Cunqueiro, moitísimo máis. Poñamos por caso Carvalho Calero.

2.8. A figura do servente en Cunqueiro e Ferrín

Pregunta de Ara: Percival vive cun criado, un servente que o agarda cada vez que sae ao xardín. Merlín tamén ten servente. E no coitado do Sochantre a carroza é conducida por un criado que o recolle na néboa. Quen é este servente, Ferrín? Que papel ten?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Pois o servente, o criado que ten na casa Percival é el disfrazado de criado, é o propio Percival. É dicir, a xente divídese en dous, en tres... e Cunqueiro era especialista niso.

2.9. Cunqueiro e Lugrís

Pregunta de Rodrigo Osorio: Que relacións hai entre as obras, vidas e personalidades de Cunqueiro e Lugrís?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Ah! Son espíritos semellantes, son actitudes semellantes. Lugrís tamén tivo un importante lugar nas preferencias de Álvaro Cunqueiro. E viceversa.

Eu tratei os dous por separado, e non creo que tivesen etapas de convivencia, nin na Coruña nin en Vigo, pero a min paréceme que hai algo de... por exemplo Lugrís pintou con moita frecuencia o santo que predica nos penedos do Mondoñedo primitivo e que afunde os barcos dos viquingos con pais nosos e con ave mariás. E era unha figura moi mítica, naturalmente, moi solicitada pola pintura de Lugrís, moi presente en Álvaro Cunqueiro. A historia das cidades

asolagadas, aínda que tamén Unamuno ten unha cidade asolagada, en realidade pertencen ao dominio mítico galego, tanto literario coma xornalístico de Álvaro Cunqueiro e de Lugo. En fin, os dous proceden da mesma raíz patriótica galega, ímoslle chamar dalgunha maneira, e, polo tanto, aberta aos *finisterres*, aberta a todos os mares.

A ver, hai algo que sexa máis semellante a Lugo que estes versos de Cunqueiro?:

*Hai unha illa loubada
alá no fonal do mar.
Ten bois da color do tempo
e pastoras de cristal.
Ten un río de paxaros
que desemboca en canción...*

Iso é Lugo en verso!

2.10. Cunqueiro e Luís Seoane

Pregunta de Paulo Cabral: Luís Seoane e Álvaro Cunqueiro compartiron traballo nos primeiros libros de poesía, sabe se retomaron algo da relación persoal cando Seoane volveu do exilio ou as diferenzas ideolóxicas abriron unha fenda demasiado grande entre eles?

Resposta de Xosé Luís Méndez Ferrín: Non creo que eu saiba máis sobre iso. Rexina, ti realmente es a grande nesta conversa, como cunqueiriana de honra... pero eu non vin que tivesen nin moita relación nin ningún tipo de inimizade. Dende logo o marxista Luís Seoane non perdeu nin un minuto da súa vida en falar mal de Cunqueiro. O tópico pode incluír a Seoane entre os detractores de Cunqueiro, pero a realidade non. Seoane debuxaba moitos irmandiños e moitas Mariás Pitas... moitas figuras da historia de Galicia desas que lembraba tamén Álvaro Cunqueiro nos seus artigos, nas súas prosas... nas súas conferencias. Lembraba ou facía referencia a elas.